

SVJETSKI SISTEM: KRIZA LIBERALNE DEMOKRATIJE

THE WORLD SYSTEM: THE CRISIS OF LIBERAL DEMOCRACY

mr ZORAN JOVOVIĆ,
Filozofski fakultet, Univerzitet Crne Gore,

Apstrakt: U radu se razmatra fenomen globalizacije, to jest fenomen svjetskog sistema – centar, poluperiferija i periferija. Pored pomenutih socijalnih i političkih fenomena, razmatra se i sociološka korelacija svjetskog sistema i liberalne demokratije. Liberalna demokratija, temelji se na vrijednostima, ali, s druge strane, sa njom se i manipuliše. Samim tim ona postepeno ulazi u stadijum krize, a prevashodno zbog političkih lidera, njihovih interesa, političke nekulture, terorizma i dr. Da bi se liberalna demokratija održala, neophodno je da lideri budu aktivni učesnici u životu društvene zajednice. Takođe, neophodno je i da građani aktivno participiraju u političkom životu. Njihova je obaveza da biraju upravljače i da isti oni mogu da se biraju. To na kraju i podrazumijeva liberalna demokratija.

Ključne riječi: Svjetski sistem – centar, poluperiferija, periferija, politički lideri, zajednica građana, kriza smisla, kriza liberalne demokratije

Abstract: In this paper the phenomenon of globalization is considered, i.e. the phenomenon of the world system - the center, the semi-periphery and the periphery. In addition to the aforementioned social and political phenomena, the sociological correlation of the world system and liberal democracy is also discussed. Liberal democracy is based on values, but on the other hand, is being manipulated. Therefore, it is gradually entering a stage of crisis, primarily because of political leaders, political interests, political ignorance, terrorism, etc. In order for liberal democracy to be sustainable, it is necessary for leaders to be active participants in the life of social community. It is also

necessary for citizens to take an active part in political life. It is their duty to elect the governors and to be elected as well. This is what liberal democracy ultimately entails.

Key words: *World System– Center, Semi–Periphery, Periphery, Political Leaders, Community of Citizens, Crisis of Meaning, Crisis of Liberal Democracy*

1. Uvod

Ukoliko se demokratija ne temelji na vrijednostima, onda se sa njom može i manipulirati. Ako se sa njom manipulira, onda je ista u velikoj opasnosti. Vrijednosti, kao što su: pravda, društvena promjena, sloboda i tolerancija ne bi smjele nikako da se dovode u pitanje, jer one omogućavaju razvoj individualnog i kolektivnog života u savremenom demokratskom društvu. Takođe, odgovornost pojedinaca–lidera, grupa–političkih stranaka, institucija vlasti i slično implicira odgovorno djelovanje, kao i ponašanje i prema samima sebi i prema društvu u cjelini. Odgovornost prema društvu podrazumijeva da pojedinac nikako ne bi smio da bude pasivan, jer time omogućava da društvom rukovode sumnjive osobe– tirani, diktatori, a samim tim i demokratija biva ozbiljno ugrožena.

U pojedinim društvima Istočne i Jugoistočne Evrope, u kojima je proces demokratske tranzicije bio dug, dominirali su oni pojedinci koji su mentalno bili u prošlom vremenu, daleko od savremenih civilizacijskih tokova, pa su samim tim bili i jako opasni. Neodgovornost lidera na globalnom nivou može se prepoznati po tome što ne posjeduju odgovornost prema životu stotinama i milijardama pojedinaca. Uski i sebični interesi, političko neznanje, politička nekultura, nepostojanje osjećanja određuju cilj pojedinačnog i grupnog života. Za njih su svi živi ljudi samo brojke, sa lakoćom uspijevaju da izazivaju sukobe, sve dok ne dođe do rata. Na primjer, kada su Holanđani bili pomorska sila, oni su sa lakoćom ušli u rat sa Englezima, koji su bili veoma moćna pomorska sila. I ne samo sa njima, već i sa Špancima. U toj borbi, naravno, oni su najviše izgubili– izgubili su čak 80 posto nacije Holandije. Naučili su glavnu lekciju– sa jačim više nikad se ne upuštati u bilo kakvu borbu. Veća društva ulaze u sukob sa većim (SAD, Rusija, Španija), a manja društva ulaze u sukob sa manjim društvima (Srbija, Grčka, Portugalija...). To je pravilo. (Č. Čupić, 2010: 214–221)

Ako lideri nijesu odgovorni, najprije prema samima sebi, a potom prema drugima, to jest društvu kao zajednici građana, onda je demokratija ugrožena. Da bi se demokratija održala, neophodno je da lideri budu aktivni učesnici u životu društva. Takođe, neophodno je i da građani aktivno participiraju u političkom životu. Njihova je obaveza da biraju upravljače i da isti oni mogu da se biraju. To na kraju i podrazumijeva demokratija.

2. Svjetski sistem: centar, poluperiferija i periferija

*„Demokratija nije postliminij – kuća kojoj se vraća,
Vlast, rodno mjesto kojem Vlast prirodno teži.
Postliminij Vlasti je totalitarizam.
Zato se za Demokratiju mora boriti, i izboriti.
Zato se demokratija mora osvajati, i braniti.“*
(R. Kilibarda, 2013: 6)

Jedan od najuticajnijih svjetskih politikologa, koji je preminuo 2008. godine, iz čijih smo knjiga mnogo šta naučili, Samjuel P. Huntington, davne 1984. godine postavio je jedno dosta kvalitetno pitanje– da li na globalnom nivou, nakon hladnog rata, ima više ili manje demokratije? (M. Popović, 1996) Ovo pitanje je značajno, kako sa sociološkog i politikološkog aspekta, aktuelno je, a odgovor na isto nije lak. Pojedina društva u Istočnoj i Centralnoj Evropi, devedesetih godina 20. vijeka, kao što su: poljsko, čehoslovačko (zvanično odvajanje 1. januara 1993. godine: češko i slovačko), mađarsko društvo i slično veoma brzo su postigla dobre rezultate u sferi privrede, prava, obrazovanja i demokratije, dok su, s druge strane pojedina društva u Jugoistočnoj Evropi, kao što su srbijansko, crnogorsko, hrvatsko i slično polako „tonula“. U pojedinim segmentima ona su nazadovala. U njima je još uvijek postojala komandna, statična, privreda, a postojeći politički režim bio je mješavina autoritarno-totalitarnih karakteristika. Prve godine, nakon hladnog rata, prema istraživanjima F. Housea, karakteriše progres u svim sferama društva, što znači i progres na polju slobode, tolerancije, pravde, ljudskih potreba i sl., dok s druge strane koliko je prisutan progres, toliko je i prisutan regres. M. Popović (1996: 24), parafrazirajući F. Housea, ističe: „od 1989–e do 1992–e, osetno je pao i procenat svetskog stanovništva koje živi u ‘slobodnim’ zemljama (sa 38,86% na 25,29%), i procenat stanovništva koje živi u ‘neslobodnim’ zemljama (sa 41,09% na 31,79%), dok je značajnije (sa 20,05% na 42,92%) porastao jedino

procenat svetskog stanovništva koje živi u 'delimično slobodnim' zemljama, dakle upravo u onim zemljama u kojima je sudbina slobode i demokratije, prema samoj definiciji (klasifikaciji), još uvek krajnje neizvesna."

Demokratija (liberalna demokratija) postala je jedan najpopularniji društveno-politički fenomen na globalnom nivou (svjetski sistem). To je realnost. Od nje, kao što kaže Entoni Gidens (2007), očekivalo se ništa drugo, nego da će uspješno funkcionisati. Istina, funkcionisala je i još uvijek funkcioniše. S druge strane, istina je i da ona nailazi na razne probleme. E. Gidens (2007) ističe da postoji jedan paradoks demokratije, koji nas sve zbunjuje— ona (demokratija) se širi svuda po svijetu, dok se u društvima u kojima je nastala, koja se smatraju kolijevkom demokratije, koja imaju dugu demokratsku tradiciju, pojavljuje veliko razočaranje i individualno i grupno u demokratske procese. Tako, na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama i Zapadnoj Evropi istraživanja jasno pokazuju da je ogroman broj pojedinaca koji su potpuno ravnodušni prema demokratskom političkom sistemu.

Najčešće se ističe da je uzrok te indiferentnosti, pa i razočaranja globalizacija socijalnog života. (E. Gidens, 2007) Tako jedan od najistaknutijih sociologa u Americi, Danijel Bel (parafrazirano u: E. Gidens, 2007: 434) ističe da su vlade u nacionalnim društvima, kao zajednicama građana postale „suviše male da se izbore s velikim problemima“ i istovremeno „suviše velike da bi se uhvatile u koštac sa malim problemima pojedinih gradova ili oblasti.“ (D. Bel, citat preuzet iz: E. Gidens, 2007: 434–435) Građani su postali krajnje cinični prema političkim liderima, koji eksplicitno tvrde da mogu da utiču na ona pitanja, na one probleme koji prevazilaze granice jednog nacionalnog društva. Istraživanja u Americi pokazuju da se politički lideri susreću sa raznim teškoćama, kada trebaju da se predstavljaju u javnosti i ističe se da su političari usresređeni na svoje interese i da se ne drže obećanja, koja su dali građanima prije samih izbora. Dosta je pojedinaca u savremenim demokratskim društvima, koji su postali ravnodušni, to jest nemaju nikakvo interesovanje za svakodnevna dešavanja u politici. (E. Gidens, 2007)

Veoma je interesantno da su dvije ideologije, koje su neprestano u "ratu," kao što su liberalizam i socijalizam, koje interpretiraju svijet u posljednjih par vjekova, saglasne po pitanju jednog, a to je da je ljudski progres sasvim neizbježan. Za prve je nosilac progressa niko drugi, nego građanska klasa, a za druge je to proleterijat, ali ono što im je zajedničko, jeste progres. Po njima se on ne može izbjeći. Njihov odgovor po pitanju demokratije, nakon hladnog rata, pozitivan je. Ako se u odgovor koji su nam oni dali ne uklapa

mnoštvo činjenica, a jedna je da je u dvadesetom vijeku dominirala nesloboda, politička nekultura, nepoštovanje ljudskih prava i sloboda, kao i da smo imali povećanu smrtnost, više nego ikada, to je onda problem mnoštva činjenica. Po pitanju *centra (jezgra), poluperiferije i periferije svjetskog sistema* najčešće se ističe da su za demokratiju veće šanse u centru (jezgru) svjetskog sistema, nego u poluperiferiji i periferiji. Jedna od esencijalnih razlika između liberalne i svjetsko-sistemske interpretacije jeste to da liberalna ova razliku (centar, periferija i poluperiferija) predviđa, dok je svjetsko-sistemska poštuje, pa su i njena predviđanja tačnija, to jest realnija. (M. Popović, 1996)

Na primjer, Djovani Arigi, koji je bio veoma blizak saradnik američkom sociologu i svjetsko-sistemsom analitičaru Imanuelu Volerstinu, „upravo zahvaljujući analitičkom uvažavanju specifične svetsko-sistemske pozicije poluperiferije, jos 1990-e, dok je euforija nerealnog optimizma vladajućeg liberalizma još uvek kulminirala, bio u stanju da realistički predvidi i upozori: ‘Sasvim je moguće da će tekuća kriza prosistemskih i antisistemskih autoritarnih režima poluperiferije postati rodno tlo novih vrsta ekstremnih etnonacionalističkih demokratskih režima (...) Nemoćan bilo da zadovolji bilo da suzbije narodne zahteve za standardom i demokratijom, sve veći broj režima poluperiferije može doći u iskušenje da izlaz iz ovog političkog bespuća potraži u zadovoljavanju tih zahteva selektivno, na bazi rasne, etničke ili verske diskriminacije (...) Ljudska mržnja i patnja mogle bi da eskaliraju iznad bilo čije moći kontrole.’“ (isto, s. 25–26)

Iskustvo demokratske tranzicije u društvima Južne Evrope i iskustvo demokratske tranzicije u društvima Južne Amerike diferencira se. Demokratska tranzicija u Južnoj Evropi, to jest u Španiji, Portugaliji i Grčkoj može se posmatrati kao progres– od nedemokratskih političkih režima (čvrstih diktatura) do demokratskog političkog režima. Riječ je o procesu koji je završen sredinom sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. vijeka. To je rezultat istraživanja u kome su participirali istraživači iz Portugalije, Španije i Grčke, to jest Djovani Arigi i njegovi najbliži pomoćnici. (istraživanje u: M. Popović, 1996) Glavni nalaz, do koga se došlo ovim kompleksnim istraživanjem, može se različito razumijevati, tumačiti i objašnjavati. Društva u Južnoj Americi krenula su sa procesom demokratske tranzicije od poluperiferije svjetskog sistema, isto kao i društva u Južnoj Evropi. Dakle, početak im je bio identičan. Međutim, ono što ih u esenciji diferencira, jeste to što su sva društva u Južnoj Americi tu i ostala (poluperiferija) – složen proces demokratske tranzicije bio je neuspješan, dok su društva u Južnoj Evropi odmah prešla u centar svjetskog

sistema (demokratija) – demokratska tranzicija bila je veoma uspješna. I ne samo što je bila uspješna, ona je i brzo završena. U poređenju sa procesom demokratske tranzicije u društvima Južne Amerike i demokratske tranzicije u društvima Južne Evrope, demokratska tranzicija u društvima Jugoistočne Evrope, to jest Balkana nije akribično i šire izučavana. To su paušalna istraživanja, sa izuzetkom istraživanja S. Darmanovića (2002), a jedan od razloga jeste što je u pitanju izuzetno kompleksan i izuzetno spor proces. Kao što i sami znamo, Balkan ima samo iskustvo zaoštrenih društvenih odnosa i iskustvo iz rata, te je i stoga krajem osamdesetih i početkom devedestih godina bio blizu neuspješnog procesa demokratske tranzicije u društvima Južne Amerike, a delako od uspješnog procesa demokratske tranzicije u Južnoj Evropi, to jest u Španiji, Portugaliji i Grčkoj. Do sličnih rezultata došli su istraživači, kao što su: Ivan Berend i Đeređ Ranki, ekonomisti, veoma bliski svjetsko-sistemskim analitičarima. Oni su istražujući (istraživanje u: M. Popović, 1996) evropsku periferiju došli do sljedećeg zaključka: čak i kada se govori o jednoj periferiji, evropskoj periferiji i u njoj o privrednom razvoju, ne može se govoriti o jednom iskustvu tranzicije, već o najmanje dva, koja nijesu identična, već se diferenciraju. Prvo je uspješan proces ili iskustvo tranzicije u društvima Južne Evrope– prelaz iz polu-periferije u centar svjetskog sistema (demokratija), a drugo je neuspješan proces ili iskustvo tranzicije na Jugoistoku Evrope. Jugoistočna Evropa je dugo bila na periferiji svjetskog sistema i upravo zbog toga je (krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog vijeka) ostala blizu iskustva demokratske tranzicije u društvima Južne Amerike, a istovremeno daleko od uspješnog procesa demokratske tranzicije u društvima Južne Evrope.

Završetkom hladnog rata bilo je smjenjivanja nedemokratskih političkih režima, imali smo velike uspjehe (uspješna demokratska tranzicija i konsolidacija u Južnoj Evropi), ali i velike krize u društvima, koja su nastala raspadom velike Jugoslavije i postojanje totalitarno-autoritarnog režima (odnosi se na početak devedesetih godina 20. vijeka).

Vrlo često se ističe da ono što se dogodilo na Balkanskom poluostrvu, u postkomunizmu, da se jednostavno može inkorporirati u jednoj sintagmi - „izmišljanje pluralizma.“ On je izmišljen, „on nije, na način na koji se razvijao u devetnaestom stoljeću u Velikoj Britaniji i čak i nešto ranije u SAD, Francuskoj i drugdje, bio politička konzekvencija socijalno već postojećih razlika, socijalnih razlika koje su se uz savladavanje prepreka uspinjale do razine političke legitimnosti i prihvaćenosti, nego je došao kao jedna vrsta političke odluke da

se promijeni način na koji se igra politička igra, da se uvede ono što je, koliko je politički moguće, različito od starog modela koji je, načelno gledano, bio model u kojemu je monolitnost bila zaštićena vrijednost.“ (Ž. Puhovski, 2005: 16)

Pojedinci u postkomunizmu mislili su da će samim stvaranjem uslova za postojanost političkog pluralizma, njihov život postati kvalitetniji, ali nije. Nastupilo je vrijeme siromaštva, zaoštrenih društvenih odnosa, to jest ratova i političkih konfrontacija. To nije trajalo godinu, dvije, već skoro pa čitavu deceniju. I kad su mislili da je došao kraj njihovoj patnji, nastupili su neki novi problemi, a sve zbog onih koji su „izmislili pluralizam,“ kako bi djelovali u pravcu zadovoljenja svojih sebičnih interesa. I kada su nestali ti koji su „izmislili pluralizam“ došli su neki novi. I ti novi su nastavili da izmišljaju da je u društvu potpuno uspostavljena liberalna demokratija, a svjesni su da se nalaze na poluperiferiji ili periferiji svjetskog sistema, daleko od samog centra (SAD, a zatim Francuska i Velika Britanija).

Kada je riječ o krizi liberalne demokratije, čini nam se veoma interesantnim sociološki razmotriti F. Fukujamin „trijumf demokratije: kraj istorije“ (u: E. Gidens, 2007: 433), koji je postao predmet najveće akademske polemike, koja se vodila posljednje dvije decenije dvadesetog i početkom dvadesetprvog vijeka. E. Gidens (2007), tumačeći Fukujamu, ističe da se sam koncept kraja istorije temelji na trijumfu liberalne demokratije i kapitalističkog sistema. Veliki društveno-politički događaji, kao što su revolucije, koje su se dogodile u društvima Istočne Evrope 1989/1990. godine 20. vijeka, raspad SSSR, rat na Balkanu, demokratske tranzicije u društvima Južne Evrope, stvaranje uslova za postojanje višestranačkog sistema i slično, okončani su. Za monarhiju, fašizam, komunizam više nema prostora, niko ih ne podržava, a liberalna demokratija, koja je toliko popularna na globalnom nivou više nema ozbiljnog, njoj dostojnog protivnika. (E. Gidens, 2007) Stigli smo, kako kaže Fransis Fukujama (cit. u: E. Gidens, 2007: 433) do kraja, do „krajnje tačke ideološke evolucije čovečanstva, u kojoj je zapadna demokratija uspostavljena kao konačni oblik vladavine“ (1989). Fukujamina teza bila je povod za kritičke reakcije, ali je on, ipak, skrenuo pažnju na ključni fenomen našeg vremena. U ovom trenutku, ne postoji biračko telo ili masovni pokret koji su u stanju da zamisle oblik ekonomske i političke organizacije koji bi mogao biti alternativa tržišnoj privredi i liberalnoj demokratiji.“ (E. Gidens, 2007: 433) Sasvim je očigledno da je za Fukujamu liberalna demokratija nedodirljiva i da joj kao takvoj niko ne može pa-

rirati. Ona je posljednja i poslije nje neće biti nikakve ideologije ili sistema. To je za akademsku, intelektualnu elitu, kao i za laike jednostavno nezamislivo.

Sada ćemo se usresrediti na diktaturu (polu-periferija) i demokratiju (centar) na globalnom nivou (u svjetskom sistemu). Prema M. Popoviću (1996), i liberalna i svjetsko-sistemska škola ili teorija na dosta sličan način opisuju redosljed diktature i demokratije na globalnom nivou. Diktature postoje, to jest ova vladavina uglavnom je bila ili je još uvijek učvršćena na periferiji i poluperiferiji, a demokratija je učvršćena u centru (jezgru) svjetskog sistema. Za vladajuću, liberalnu školu ili teoriju, ovaj redosljed je rezultat onih faktora, kao što su privredni, politički i slično, dok je za svjetsko-sistemsku školu ili teoriju taj redosljed slika i prilika jednog svjetskog sistema. Dosta različita razumijevanja, tumačenja i objašnjenja upravo su ta koja proizvode i dosta različite konstatacije. Pa je konstatacija vladajuće liberalne interpretacije, u novije vrijeme i „kvaziliberalne interpretacije,“ nastajanje jednog sasvim novog oblika *rasizma*.

Taj oblik rasizma „je manje eksplicitan, biološki i rasni, a više latentan, takozvani civilizacijski i kulturni rasizam. Kod ovog novog rasizma, opet, nije toliko sporna sama deskripcija relativne necivilizovanosti/nekulture (autoritarne političke kulture) kao faktora reprodukcije diktature na periferiji/poluperiferiji svjetskog sistema, koliko je sporna, površna i netačna njena interpretacija, to jest njeno odbijanje da prizna bitnu materijalističku vezu koja postoji između relativne nerazvijenosti, siromaštva i podređenosti periferije/poluperiferije u jedinstvenoj svjetskoj privredi, na jednoj, i relativne necivilizovanosti/nekulture/autoritarnosti ovih zona svjetskog sistema, na drugoj strani. Zbog toga je vladajuća/liberalna interpretacija, u krajnjoj liniji, i politički konzervativna.“ (M. Popović, 1996: 29)

S druge strane, za razliku od generalne konstatacije koju su nam ponudili liberalisti, konstatacija svjetsko-sistemske škole ili interpretacije ili teorije jeste, ni manje ni više, postojanje jednog svjetskog političkog sistema. Ovaj sistem jedna je realnost, a ko neće da ga prihvati, na kraju, moraće da ga prihvati. A čini nam se da su ga skoro svi, latentno, prihvatili. Svjetski politički sistem uspijeva da demoralizira političke sisteme u društvima, kao zajednicama građana. Oni su manji i slabiji, pa mu to i uspijeva ili ako još uvijek nije-uspjelo. Mnogi svjetsko-sistemske teoretičari i analitičari ističu da postojanje jednog kompaktnog svjetskog političkog sistema dokazuje postojanje ukupno tri reda činjenica koje su i „integrisane.“ To su:

1) Pomenuti redosljed diktature (periferija, poluperiferija) i demokratije (centar).

Ovaj redosljed ne osporava ni jedna, ni druga škola ili interpretacija, to jest liberalna i svjetsko–sistemska;

2) „Ona bitna materijalistička veza koja postoji između privredne i ukupne nerazvijenosti i podređenosti periferije/poluperiferije u jedinstvenoj svjetskoj privredi i političke autoritarnosti ovih zona svetskog sistema (koju uporno previđa vladajuća/liberalna interpretacija)“ (isto, s. 29) i

3) Razgranate, moćne institucije – vidljive (Ujedinjene nacije i sl.) i nevidljive – koje efikasno upravljaju diferenciranim „procesima svetske privrede, društva i politike, i koje zbog toga sve više i funkcionišu kao neka vrsta kompleksne i komplikovane, ali ipak jedinstvene SVETSKE VLADE.“ (M. Popović, 1996: 29–30)

Svjetska vlada? To je naravno (1) SAD, (2) Francuska i (3) Velika Britanija – centar svjetskog sistema. Završetkom „hladnog rata,“ kako kaže M. Pečujlić (2002: 93), „Amerika je ostala sama na svjetskoj areni: ni jedna država, ili više njih zajedno, ne čine nikakvu efektanu protivtežu.“

Koliko je postojanje svjetske vlade dobro, toliko je i loše. Zašto loše? Postojanje svjetske vlade guši identitet vlada u nacionalnim društvima, kao zajednicama građana, a bez identiteta gubi se značaj, značenje i smisao, kako pojedinaca, vlada, tako i nacionalnih društava, kao zajednica građana. Postojanje svjetske vlade znači ništa drugo, nego konstituisanje totalitarizma i dovršenost. (S. Vukićević, 2005) Ako centar (SAD, Francuska, Velika Britanija), koji predstavlja kolijevku demokratije, konstituiše totalitarizam, šta onda reći za polu–periferiju svjetskog sistema?

Vrlo često se postavlja pitanje, da li će demokratija nastaviti da raste, u smislu preobražaja u neki drugi oblik, ili će postepeno nestajati? V. Vasović (2002: 40) pokušava dati odgovor. Činjenica je da nikada, ali nikada nijesu postojali bolji uslovi za razvoj demokratije, kao što danas postoje. Naročito u onim segmentima društva, kao što su kultura, obrazovanje, turizam i privreda. Takođe, s druge strane, pored ovih uslova, svijetom kruži jedan proces, koji degradira demokratiju. I ne samo što je degradira, on je i ograničava ili, na kraju i uništava. Riječ je o fenomenu globalizacije. Globalizacija, postaje jedna realnost i društvenog i globalnog poretka. „Da li je i kakvo mesto vulkanska mašinerija i energija savremenog golijata globalizacije ‘nametnula’ demokratiji i pojedinim državama nije još sasvim jasno. Demokratija, sa svoje strane, nema

količinu moći kojom može presudno uticati na svoju sudbinu i zato će morati da se prilagođava“ globalizaciji. „A dokle i dokad?“ (V. Vasović, 2002)

Slično V. Vasoviću (2002), M. Popović (1996) postavlja dva pitanja: Da li je liberalna demokratija jedna norma koja je prije svega univerzalna? Da li je liberalna demokratija ograničena, kako u vremenu, tako i u prostoru? To da je liberalna demokratija norma koja je prije svega univerzalna pripada liberalnoj školi mišljenja, dok to da je ograničena i prostorno i vremenski pripada svjetsko–sistemske škole mišljenja. Prema M. Popoviću (1996: 30), istina je da je liberalna demokratija norma, koja je univerzalna i da je liberalna demokratija ograničena. Dakle, i jedno i drugo. Demokratija na Zapadu (centar–svjetski sistem) norma je i uzor za polu–periferiju („nerazvijena društva“), takođe, s druge strane ona je ograničena (samo je za Zapadni svijet).

Politički sistem je „piramida, pod pretpostavkom da u jednom društvu postoje različiti stupnjevi moći, tako da u demokratskom društvu vlast ide od baze ka vrhu a u birokratskom društvu suprotno, od vrha do baze“ (N. Bobio, 1990: 33). Ovdje je savremeno „demokratsko društvo“ – centar svjetskog sistema, dok je „birokratsko društvo“ (N. Bobio, 1990: 33) – polu–periferija svjetskog sistema.

Razlikujemo političke sisteme koji pripadaju centru svjetskog sistema, političke sisteme koji pripadaju poluperiferiji svjetskog sistema i političke sisteme koji pripadaju periferiji svjetskog sistema. Političke sisteme koji pripadaju centru karakteriše: razvijena politička kultura, krajnje poštenu i slobodni izbori, razvijena ekonomija, apsolutno poštovanje ljudskih prava i sloboda, politički konsenzus i slično. Političke sisteme, koji pripadaju periferiji i/ili poluperiferiji karakteriše: nedemokratska politička kultura, nerazvijena ekonomija, tranzicija u tranziciji, „političke neslobode,“ autoritarni i totalitarni režimi i slično. Politički sistemi koji pripadaju centru svjetskog sistema su: Politički sistem u razvijenoj Velikoj Britaniji (liberalno–demokratski sistem, parlamentarni sistem); zatim, politički sistem najdominantnije svjetske sile Sjedinjenih Američkih Država (liberalno–demokratski sistem, predsjednički sistem); politički sistem na Zapadu Evrope– Francuska (liberalno–demokratski sistem, mješavina: parlamentarno–predsjednički). Politički sistemi, koji pripadaju poluperiferiji svjetskog sistema su politički sistemi u društvima, to jest republikama nastalim raspadom velike Jugoslavije– u Hrvatskoj, Srbiji i slično. Oni su „fasadno–demokratski, i mešoviti. (...) Pomoću alternative svetsko–sistemske tipologije savremenih političkih sistema moguće je“ (M. Popović, 1996: 24) razumijevati, tumačiti i objasniti neke ključne fenomene iz oblasti

politike, „tranzitologije“ i slično. Nadalje, putem ove tipologije političkih sistema može se riješiti svaka politička jednačina, pa i nejednačina. Dosta interesantna politička nejednačina glasi (M. Popović, 1996: 33): „A nije jednako A'. Čak ni identični ustavno-pravni modeli, u različitim zonama svetskog sistema, ne proizvode identične, pa čak ni približno jednake političke rezultate. Predsednički sistemi Južne Amerike nisu ni približno jednaki svom uzoru, predsedničkom sistemu SAD: predsednički sistemi Južne Amerike su poluperiferni i zato samo fasadno–demokratski, dok je njihov uzor (predsednički sistem SAD) centralni i zato liberalno demokratski.“

3. Zaključak

Liberalna demokratija je u krizi i ne samo ona već i zapadna misao. Ovo potonje je poljuljano brojnim izazovima. Ti izazovi nijesu spoljašnji, već su unutrašnji i traže, ni manje ni više, temeljnu samorefleksiju. U globalnim odnosima, koji su kompleksni, s jedne strane, ali i u krizi, s druge strane, može se pronaći mnoštvo interpretacija. One su paralelne, ali ima i onih koje su „zamršene.“ I u jednim i u drugim bi, prema V. Vasoviću (2002: 48), trebalo „potražiti bar deo objašnjenja i odgovora na (...) probleme i kontradiktornosti globalizacije“ – svjetskog sistema (centra, poluperiferije i periferije) i liberalne demokratije.

Pored svjetske vlade (centar) postoji i „nevidljiva moć“ (situirana i u centru i u poluperiferiji i periferiji). Ona je sveprisutna. Kako kaže N. Bobio (1990) – negdje je veoma „vidljivo prisustvo nevidljive moći (mafija, kamora, neregularne masonske lože, nekontrolisane tajne službe koje štite subverzivne grupe, a trebalo bi da ih kontrolišu.“ (N. Bobio, 1990: 26). Terorizam, na globalnom nivou (svjetski sistem) „autoritarnom toku daje nove životne sokove.“ (M. Pečujlić, 2002: 94) Meta su mu nedužni pojedinci–građani: „razara (...) 'dušu društva', stvara stanje opšteg straha, izaziva i istovremeno opravdava represivne odgovore vlasti.“ (M. Pečujlić, 2002: 94) S druge strane, „globalni jastrebovi (...) tragediju“ zloupotrebljavaju „za uspostavljanje sveobuhvatne kontrole nad građanima, za podizanje novih zidova između zemalja i drastično ograničavanje slobode kretanja, pretvaranje bogatih društava u tvrđave.“ (M. Pečujlić, R. Nakarada, 2002: 94) **Da li je to liberalna demokratija? Nije!**

Literatura

Bobio, N. (1990), *Budućnost demokratije– Odabrana pravila igre*, Beograd: Filip Višnjić.

Boban, D. (2007), *Ustavni modeli polupredsjedničkih sustava vlasti u Rusiji i Poljskoj* u: *Anali Hrvatskog politološkog društva*, Zagreb: Hrvatsko politološko društvo. Dostupno na sljedećem linku: https://www.mediastudies.fpzg.hr/_download/repository/Anali_3__bez_naslovnice.pdf (pristup ostvaren: 23. 06. 2017).

Čupić, Č. (2002), *Sociologija: struktura, kultura, vladavina*, Beograd: Čigoja štampa, Fakultet političkih nauka.

Čupić, Č. (2001), *Politika i zlo*, Beograd: Čigoja štampa, Fakultet Političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

Čupić, Č. (2010), *Politika i odgovornost*, Beograd: Udruženje za političke nauke Srbije, Čigoja štampa.

Čomski, N. (1999), *Kontrolisana demokratija*, Podgorica: CID.

Dal, R. (1999), *Demokratija i njeni kritičari*, Podgorica: CID.

Darmanović, S. (2002), *Demokratske tranzicije i konsolidacije u Južnoj i Istočnoj Evropi – osnovni modeli*, Podgorica: Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore.

Drajzek S. Dž., Holms Templman L. (2003), *Post komunistička demokratizacija: politički diskursi u trinaest zemelja*, Niš: Istraživačko-analički centar, GIP Punta.

Gidens, E. (2007), *Sociologija*, Beograd: Ekonomski fakultet.

Gidens, E. (1998), *Posledice modernosti*, Beograd: Filip Višnjić.

Hantington, S. (2004), *Treći talas: demokratizacija na izmaku dvadesetog veka*, Zagreb: Politička kultura; Podgorica: CID.

Hantington, S. (2000), *Sukob civilizacija*, Podgorica: CID; Banja Luka: Romanov.

Kilibarda, R. (2013), *Sjaj i sjena demokratije*, Podgorica: Grafo Crna Gora.

Linc, H., Stepan, A. (1998), *Demokratska tranzicija i konsolidacija*, Beograd: Filip Višnjić.

Likpek, A. (2012), *Tranzicija u Rusiji: promene i izazovi* u: *Tranzicija*, Vol 14, No. 29–2012, str. 107–121, Ekonomski institut Tuzla, JCEA Zagreb, DAEB, IEP Beograda, feam Bukurest Z Cerica 1. Dostupno na sljedećem linku: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=128097 (pristup: 10. 03. 2015).

Popović, M. (1996), *Posle hladnog rata*, Bar: Barski ljetopis, JP Kulturni centar Bar.

Popović, M., Ranković, M. (1981), *Teorije i problemi društvenog razvoja*, Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.

Postkomunizam i demokratske promene: demokratska rekonstrukcija države i političkog sistema (priredili: Vasović, Pavlović), Beograd: Jugoslovensko udruženje za političke nauke, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, 2002. g.

Puhovski, Ž. (2005), *Politički pluralizam bez socijalnog utemeljenja*, str. 15–30. u: *Slaba društva i nevolje sa pluralizmom* (regionalna konferencija, zbornik radova i izbor iz diskusije, 18. 03. 2005), priredili: Dvornik i Horvat, Zagreb: Fondacija Heinrich Boll.

Pečujlić, M. (2002), *Trka između demokratske i autoritarne globalizacije*, str. 80–100. u: *Postkomunizam i demokratske promene: demokratska rekonstrukcija države i političkog sistema* (priredili: Vasović, Pavlović), Beograd: Jugoslovensko udruženje za političke nauke, Fakultet političkih nauka.

Vasović, V. (2002), *Nova raskršća postkomunističke demokratije*, str. 29–71. u: *Postkomunizam i demokratske promene: demokratska rekonstrukcija države i političkog sistema* (priredili: Vasović, Pavlović), Beograd: Jugoslovensko udruženje za političke nauke, Fakultet političkih nauka.

Vukićević, S. (1998), *Simuliranje promjene (transformacija socijalizma)*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore; Cetinje: "Obod".

Vukićević, S. (2005), *Sociologija: filozofske pretpostavke i temeljni pojmovi*, Beograd: Plato; Nikšić: Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore.